

samości. Bardzo wiele się tu nauczyłem – o szale Holocaustu, o walce o wolność, jaką w gettach i miastach prowadzili Żydzi i nie-Żydzi, o antysemityzmie, ale także o miłości: poznałem tu katolicką rodzinę z miasteczka Szydłowiec, która uratowała Torę, najpierw przed nienawiścią nazistów, potem przed bezbożnością komunistów. Przed rokiem ta Tora znalazła nowy dom w naszej synagodze w Connecticut.

Obaj z bratem przeszliśmy drogę powrotu do judaizmu, osiągając dzięki temu spokój i duchową harmonię. Uczestniczymy aktywnie w życiu naszych religijnych wspólnot, obaj pełniśmy funkcję przewodniczącego gminy. Raduje mnie niezmiernie to, że moja córka Victoria bierze udział w szabatowych spotkaniach naszej gminy wspólnie ze mną.

Mam głębokie przekonanie, że doświadczenie powrotu do judaizmu, które stało się udziałem moim i moich bliskich, jest możliwe dla wielu innych ludzi, tak w Ameryce, jak w Polsce. Ufam, że Szaarej halacha wydatnie im w tym pomoże. Cieszę się, że mogłem się przyczynić do opublikowania tej wspaniałej książki.

Ofiaruję ją błogosławionej pamięci moich Dziadków, Fejgi (Fanny) i Elijahu (Eliasa) Stainów, Any i Hymana Jurow oraz błogosławionej pamięci moich Rodziców, Rochelle i Irvina Steinów.

Barry J. Stein

Spis treści

Wstęp	21
Słowo wstępne do wydania amerykańskiego	29
Część I	
Czynności wykonywane każdego dnia	31
Rozdział 1: Wstawanie rano	33
Odmawianie <i>Mode ani</i> 33 <i>Netilat jadajim szel Szacharit</i> (obmycie dłoni po przebudzeniu się rano) 34 Powody, dla których należy przestrzegać <i>netilat jadajim szel Szacharit</i> 34 W jaki sposób należy wykonywać poranne <i>netilat jadajim</i> 34 Halachy uzupełniające 35 Inne okoliczności, w których należy myć dłonie 35 Przykrycie głowy 36 Zakładanie ubrania 36 Micwa zabraniająca przyjmowania zwyczajów innych narodów 37	
Rozdział 2: Wprowadzenie do modlitwy	38
Ułożenie tekstu modlitwy 38 Modlitwy osobiste 39 Źródło halachicznych praw dotyczących modlitwy 39 Pory modlitw 40	
Rozdział 3: Birkat haszachar (błogosławieństwa poranne)	41
Tekst <i>Birkat haszachar</i> 41 <i>Birkat haTora</i> (błogosławienie Tory) 42 Sposób postępowania w przypadku, gdy ktoś nie spał przez całą noc 43 Jeśli nie odmówiło się błogosławieństwa <i>Birkat haszachar</i> przed <i>Szacharitem</i> 44 Odmawianie w ciągu dnia <i>aszer jacar</i> („Ten, który stworzył człowieka”) 45	
Rozdział 4: Przygotowania do modlitwy, <i>minjan</i> oraz synagoga	46
Zakaz zajmowania się rzeczami nieistotnymi przed odmówieniem modlitwy 47 Przygotowanie do modlitwy. Miejsce odpowiednie do modlitwy 47 Wykonywanie <i>netilat jadajim</i> przed modlitwą 49 Zachowanie czystości rąk 49 Modlitwa wraz ze zgromadzeniem 49 <i>Min-</i>	

jan 50 Kiedy chłopcy i dziewczęta stają się *bar micwa* oraz *bat micwa* 50 Synagoga 51 Świętość synagogi 52 Święte księgi oraz przedmioty kultu 53

Rozdział 5: *Micwa cicit*.....55
Doniosłość micwy *cicit* 55 *Talit katan* 56 *Talit gadol* 57 Prawa uzupełniające 58 Instrukcje dotyczące sporządzania *cicit* 58 *Talit* 59 *Cicit* 60 Czas, w którym należy wypełniać micwę *cicit* 61

Rozdział 6: *Tefilin*.....63
Niezwyczajność *tefilin* 63 Czy są *tefilin*? 64 Dni, w jakie należy nosić *tefilin* 65 Czas wyznaczony na zakładanie *tefilin* 65 Prawa odnoszące się zarówno do tałesu, jak i *tefilin* 65 Jeśli nie posiada się *tefilin* 66 Zakładanie *tefilin szel jad* (*tefilin* noszony na ręce) 66 Zakładanie *tefilin szel rosz* (*tefilin* noszony na głowie) 67 Prawa uzupełniające do noszenia *tefilin* 68 Świętość *tefilin* 69 Zdejmowanie *tefilin* 70 Właściwe *tefilin* 71 Sprawdzanie *tefilin* 71

Rozdział 7: *Szacharit* (modlitwa poranna)73
Wspaniałość modlitwy 73 Części *Szacharitu* 74 *Parasziot hakorbanot* (czytanie fragmentów omawiających oddania) 74 *Pesukei dezimra* (wersety wychwalania) 75 Zasady postępowania dla tego, kto spóźnił się na modlitwę 76 *Kriat Szema. Szema wraz z błogosławieństwami* 78 Znaczenie *Kriat Szema* 78 Dokładne odmawianie *Szema* 79 Myśli towarzyszące odmawianiu *Kriat Szema* 79 Zachowanie towarzyszące odmawianiu *Kriat Szema* 80 Najwcześniejsza pora, kiedy można zacząć odmawiać *Szema* 81 Najpóźniejsza pora, kiedy można przystąpić do odmawiania *Szema* 82 W jakich przypadkach dozwolone jest przerwanie modlitwy (w odpowiedzi na *Baruch Hu uwaruch Szemo, Amen, Kedusza, Barechu* oraz na *Modim*) 87 **Modlitwa *Szmone esre* (Osiemnaście błogosławieństw)** 87 Tekst modlitwy *Szmone esre* 88 Części modlitwy *Szmone esre* 88 Prośby osobiste 90 **Zachowanie się podczas odmawiania *Szmone esre*** 90 *Kawana* (skupienie) 90 Odpowiadanie *Amen, Kadisz, Kedusza* oraz *Barechu* w trakcie odmawiania *Szmone esre* 92 Wypowiadanie modlitwy na głos słowami 92 Zwracanie twarzy w stronę Jerozolimy 93 Miejsce do modlitwy 93 Sposób, w jaki należy się modlić 93 Trzy kroki, zanim zacznie się odmawiać *Szmone esre* 94 Postawa stojąca podczas odmawiania *Szmo-*

ne esre 94 Składanie pokłonów w trakcie odmawiania modlitwy *Szmone esre* 94 Kończąc odmawianie *Szmone esre* 95 Zakaz siadania w pobliżu bądź przechodzenia przed osobą odmawiającą *Szmone esre* 95 Dodatki i zmiany w tekście *Szmone esre* 96 Najwcześniejsze godziny, o których można odmawiać *Szacharit* 103 Najpóźniejsze godziny, o których można odmawiać *Szmone esre* 103 **Powtórzenie *Szmone esre* przez prowadzącego modlitwę** 105 *Kedusza* 106 *Modim derabanan* 106 ***Birkat kohanim* (Błogosławieństwo kohenów)** 107 Przygotowania do odmawiania *Birkat kohanim* 107 Porządek *Birkat kohanim* 108 Prawa uzupełniające 109 Po zakończeniu odmawiania *Birkat kohanim* 110 Jeśli w zgromadzeniu nie jest obecny żaden kohen 110 Modlitwy, które zawierają tekst *Birkat kohanim* 110 *Tachanun* 111 Odmawianie *Tachanun* w poniedziałek i czwartek 112 Dni, w które nie odmawia się *Tachanun* 113 Czytanie Tory w poniedziałek i czwartek 114 Rozporządzenia Moszego i Ezry Hasofera 114 Wyjmowanie Tory 114 *Alijot* do Tory 114 *Kriat haTora* (czytanie Tory) 116 Po zakończeniu czytania Tory 117 Unoszenie *Sefer Tora* 117 Chowanie Tory do *aron hakodesz* 118 **Ostatnie modlitwy odmawiane podczas *Szacharitu*** 118 Zakończenie modlitwy porannej 119 *Aleinu leszabeach* („Jest naszym obowiązkiem wychwalać”) 119 *Kadisz* 120 **Jeśli zapomni się odmówić modlitwę *Szmone esre*** 121 W jakich przypadkach należy odmówić *Szmone esre*, jeśli zapomni się uczynić to wcześniej 121 W jaki sposób należy uzupełnić *Szmone esre*, którego zapomniało się odmówić 122 Prawa uzupełniające 123 **Studiowanie Tory po zakończeniu modlitwy** 123

Rozdział 8: *Mincha* (modlitwa popołudniowa)125
Znaczenie *Minchy* 125 Części *Minchy* 126 Czas wyznaczony na odmawianie *Minchy* 127 Zakaz zasiadania do posiłku przed odmówieniem *Minchy* 130

Rozdział 9: *Maariw* (modlitwa wieczorna)131
Części *Maariwu* 131 Godziny, w jakich należy odmawiać *Kriat Szema* w trakcie *Maariwu* 133 *Kriat Szema al hamita* 134 **Podsumowanie części pierwszej** 135 Przypisy do części I 137

Część II
Błogosławieństwa..... 141

Rozdział 10: Ogólne halachy odnoszące się do błogosławieństw 142

Rodzaje błogosławieństw 142 Odmawianie błogosławieństwa w skupieniu (z *kawaną*) 143 Zakaz wypowiedzania Imienia Boga lub odmawiania błogosławieństwa nadaremno 144 W przypadku pojawienia się wątpliwości, czy odmówiło się błogosławieństwo, czy nie 145 *Baruch Hu uwaruch Szemo oraz Amen* 145 Znaczenie słowa *Amen* 146 Odpowiadanie *Amen* w środku modlitwy 146

Rozdział 11: *Netilat jadajim* oraz błogosławieństwo *hamoci* 148

Spożywanie niewielkiej ilości pieczywa 148 Jak należy wykonywać *netilat jadajim* przed posiłkiem 149 Prawa uzupełniające 149 *Hamoci* (błogosławieństwo odmawiane nad chlebem) 150 Pokarmy spożywane razem z pieczywem 151 Halachy stosowane w trakcie spożywania posiłków 151

Rozdział 12: *Birkat hamazon* (błogosławieństwo po posiłku) 153

Majim acharonim (obmycie rąk po posiłku) 154 *Zimun* (odmawianie *Birkat hamazon* w grupie) 154 Tekst *Birkat hamazon* 155 Odmawianie *Birkat hamazon* w obecności nowożeńców oraz po posiłku spożywanym po uroczystości obrzezania 155 *Kos szel beracha* – odmawianie *Birkat hamazon* nad kielichem wina 156

Rozdział 13: *Birchat hanehenin* (błogosławieństwa odmawiane przed spożywaniem pokarmu lub przed wdychaniem przyjemnego zapachu) 163

Prawa odnoszące się do *Birchat hanehenin* 164 Błogosławieństwa odmawiane przed wdychaniem przyjemnego zapachu 165 Hierarchia ważności błogosławieństw 165 Błędy popełniane podczas odmawiania błogosławieństw 166 Sytuacje, w jakich należy odmawiać błogosławieństwo przed zażyciem lekarstwa 167 Próbowanie pokarmów 167 Pokarm, który stał się wilgotny 168 Dwa rodzaje pokarmów, z których jeden jest podporządkowany drugiemu 168 Kiedy potrawy pieczone stanowią podstawę posiłku 168 Pokarmy, których kształt oraz struktura zostały zmienione 169

Rozdział 14: *Berachot acharonot* (błogosławieństwa odmawiane po posiłku) 170

Błogosławieństwo *Meein szalosz* 171 Tekst błogosławieństwa 171 Odmawianie błogosławieństwa *Beracha acharona* w miejscu, w którym spożywało się posiłek 172 **Błogosławieństwo *bore nefaszot*** 172 Prawa uzupełniające 173

Rozdział 15: Pozostałe błogosławieństwa 174

Błogosławieństwo *shehechejanu* 174 Błogosławieństwo *hagomel* 175 Odmawianie błogosławieństw na grzmot, błyskawicę oraz tęczę 176 Błogosławieństwa odmawiane, gdy widzi się kwitnące drzewo 176 *Tefilat haderech* (Modlitwa podróżnika) 177 Przypisy do części II 180

Część III

Szabat 183

Rozdział 16: Przygotowania do Szabatu i zapalenie świec.... 185

Ogólne przygotowania 185 Kąpiel, obcinanie włosów oraz paznokci 187 Halachy dotyczące posiłków, pracy oraz podróżowania w piątek 188 **Micwa zapalania świec na Szabat** 189 Zapalanie świec szabatowych 190 Miejsca, w jakich gość powinien zapalać świece 191 „Micwa jest świecą, zaś Tora światłem” 192 Czas wyznaczony na zapalanie świec szabatowych 192

Rozdział 17: Piątkowa noc..... 194

Kabalat Szabat (powitanie Szabatu) 194 Odmawianie *Maariwu* w Szabat 195 Przed odmówieniem *Kiduszu* 196 ***Kidusz*** 197 Halachy dotyczące micwy *Kiduszu* 197 Wypełnianie przykazania podczas odmawiania *Kiduszu* 198 Prawa uzupełniające 199 **Halachy dotyczące posiłku szabatowego** 200 *Netilat jadajim* oraz błogosławieństwo *hamoci* 200 Krojenie chały 200 Zwalnianie innych z obowiązku 201 Posiłek szabatowy 201 *Zemirot* śpiewane w Szabat 202

Rozdział 18: Szabat 204

Szacharit odmawiany w Szabat 204 Tygodniowe czytanie Tory 204 *Haftara* (czytanie z ksiąg proroków) 206 Obowiązek czytania Tory dwa razy

oraz jeden raz *Targumu* 206 *Musaf* 207 *Kidusz* odmawiany w dniu Szabatu 208 Poranny posiłek w Szabat 209 Odmówienie stu błogosławieństw każdego dnia 210 Studiowanie Tory w Szabat 210 Odmawianie *Minchy* w Szabat 210 *Seuda szliszit* (trzeci posiłek szabatowy) 211

Rozdział 19: *Mocej Szabat* (sobotni wieczór po zakończeniu Szabatu)213

Odmawianie *Maariwu* w *mocej Szabat* 213 Jeśli zapomniasto się odmówić *Ata chonantanu* 215 *Kidusz lewana* (błogosławieństwo odmawiane w fazie przybywania księżyca) 215 *Hawdala* 216 Tekst *Hawdali* 216 Zwalnianie innych osób z obowiązku odmawiania *Hawdali* 217 Spożywanie pokarmów lub wykonywanie prac w *mocej Szabat* 218 *Melawe Malka* 219

Rozdział 20: *Melachot* (rodzaje czynności oraz prac, których wykonywanie w Szabat jest zabronione)220

Zachowanie świętości Szabatu 220 *Awot* i *toladot* 220 Trzydzieści dzieł *melachot* 222 Wyjaśnienie trzydziestu dziewięciu *melachot* wraz z przykładowymi formami aktywności w nich zawartymi 222 **Działania, których wykonywanie w Szabat jest zabronione** 230 Tematy praw szabatowych 231 Zakaz rozpalania i gaszenia ognia 232 Zakaz gotowania w Szabat 232 Ustawianie jednego naczynia na drugim 233 Pierwsze naczynie oraz drugie naczynie (*kli riszon* oraz *kli szeni*) 233 Przygotowywanie herbaty i kawy w Szabat 234 Pokarmy, które nie zostały całkowicie ugotowane przed Szabatem 235 *Hachzara* (ponowne odstawianie naczynia na kuchenkę) 235 *Hatmana* (zawijanie jedzenia przed Szabatem w celu zachowania jego temperatury) 236 **Przygotowywanie posiłków w Szabat – wyciskanie owoców, mielenie, mieszanie (wyrabianie ciasta) itp.** 237 Zakaz wyciskania 237 Mielenie 238 Mieszanie i wyrabianie ciasta 238 Przyrządzanie marynat 239 Oddzielanie *terumot* i *maserot* (dziesięciny) w Szabat 239 **Zakaz wybierania** 240 Czego dotyczy *melacha* wybierania? 240 Dozwolone sposoby wybierania przedmiotów ze zbioru 240 Prawa uzupełniające 241 Otwieranie puszek, butelek oraz innych opakowań z jedzeniem 242 Zmywanie naczyń 242 Sprzątanie ze stołu i z obrusa 243 Zakaz przygotowywania czegokolwiek na dni powszednie w Szabat 243 Korzystanie z mydła, past oraz maści 244 Pranie oraz prasowanie ubrań, rozwieszanie prania oraz polerowanie butów 244 Ko-

rzystanie z różnego typu urządzeń 245 Pisanie, wymazywanie oraz sklepanie 246 Szycie, cięcie oraz rozdieranie 246 Zawiązywanie oraz rozwiązywanie węzłów lub kokardek 247 Ważenie i mierzenie 247 Budowanie, rozkładanie materiałów izolacyjnych na dachu itp. 248 Zamiatanie i mycie podłóg 249 Dbanie o wygląd zewnętrzny oraz opieka medyczna 249 Mycie się 250 Opieka nad dzieckiem 250 Przyjmowanie lekarstw w Szabat 251 *Pikuach nefesz* (ratowanie życia) 251 Opieka medyczna nad chorym, którego życiu nie zagraża niebezpieczeństwo 251 Osoba, która cierpi z powodu pomniejszych dolegliwości 252 Powodowanie krwawienia 252 **Rośliny i drzewa** 252 Wspinanie się lub wykorzystywanie drzew w inny sposób 252 Uprawa ziemi 253 **Zakaz chwytania zwierzyny w Szabat** 254 Dosiadanie zwierząt lub powożenie wozem 254 Zakaz wykonywania prac z użyciem zwierząt 254 *Uwdin dechol* (sprawy życia codziennego) 254 Krzątanie się wokół spraw życia codziennego w Szabat 255 Prowadzenie własnych interesów 255 Prowadzenie rozmów na temat czynności, których wykonywanie w Szabat jest zabronione, oraz przekazywanie smutnych wiadomości 256 Wykonywanie ciężkiej pracy w Szabat 257 Nakazywanie nie-Żydowi wykonania *melachy* w Szabat 257 **Prawa eruwin (łączenie różnych przestrzeni)** 258 *Reszut harabim* (przestrzeń publiczna) 258 *Reszut hajachid* (przestrzeń prywatna) 258 *Karmelit* 259 *Mekom petur* (wolna przestrzeń) 259 Zakaz przenoszenia z jednej przestrzeni do innej 259 Przenoszenie z *mekom petur* 260 Przenoszenie przedmiotów na odległość czterech *amot* w obrębie *reszut harabim* lub *karmelit* 260 *Eruw chacerot* (łączenie dziedzińców) 260 Biżuteria 261 *Techum Szabat* (granica Szabatu) 261 **Zakaz mukce (przedmioty, których nie wolno dotykać w Szabat)** 261 *Kli szemelachto leisur* 262 *Mukce mechamat chesron kis* 263 *Mukce mechamat gufo* 263 *Basis ledawar haasur* 264 Przypadki, w jakich zezwala się na przesuwanie przedmiotów *mukce* 264 Dozwolone sposoby, w jakie można usuwać przedmioty *mukce* 264

Rozdział 21: Przygotowania, jakie należy poczynić przed przystąpieniem do świętowania Szabatu.....266
Przypisy do części III 270

Część IV
Święta oraz dni szczególne w kalendarzu żydowskim273

Rozdział 22: Halachy dotyczące *jom tow*.....274

Daty świąt 274 Świątowanie drugiego *jom tow* w diasporze 274 **Zakaz wykonywania *melachy* w *jom tow* 276 Prawa odnoszące się do ognia i gotowania w *jom tow* 276** Przenoszenie ognia 276 Palenie 277 Zakaz gaszenia ognia 277 Pieczenie i gotowanie w *jom tow* 277 Zakaz korzystania z urządzeń elektrycznych w *jom tow* 278 Wyciskanie, mieszanie oraz mielenie 278 Wybieranie w *jom tow* 279 Halachy dotyczące przenoszenia z jednej przestrzeni do innej, *mukce* oraz *techum Szabat* 279 *Eruw tawszilin* (łączenie gotowania na Szabat w *jom tow* z gotowaniem na Szabat przed *jom tow*) 280 Zapalanie świec 282 Modlitwy na *jom tow* 283 Okazywanie szacunku dla *jom tow* oraz radowanie się świętem 283 Posiłki spożywane w *jom tow* 285 *Hawdala* 285

Rozdział 23: Halachy dotyczące Rosz Chodesz

(pierwszego dnia miesiąca księżycowego)287 Rok żydowski 287 *Szabat mewarchim* (Szabat poprzedzający Rosz Chodesz) 288 *Jom Kipur Katan* 288 **Specjalne modlitwy na Rosz Chodesz 288** *Jaale wejawo* dodawane do modlitwy 288 *Halel* 290 Czytanie Tory oraz *Musaf* 291 Posiłki spożywane w Rosz Chodesz 292 Rosz Chodesz wypadający w Szabat 292

Rozdział 24: Rosz Haszana (Dzień Sądu)294

Erew Rosz Haszana (dzień poprzedzający Rosz Haszana) 294 Przygotowania do święta 295 Rosz Haszana 295 Dni sądu 295 Modlitwy na Rosz Haszana 296 *Musaf* 296 **Micwa nakazująca dęcie w *szofar* 298** W jaki sposób należy wypełniać micwę *szofaru* 298 Symboliczne pokarmy spożywane podczas posiłku 299 *Taszlich* 301 Zapalanie świec oraz odmawianie *szehechejanu* w drugą noc Rosz Haszana 301

Rozdział 25: Halachy dotyczące powszechnych dni postu...303

Cel, jaki przyświeca dniom postu 303 Zakaz jedzenia i picia 304 Specjalne modlitwy odmawiane w dni postu 305 Gdy mniej niż dziesięciu mężczyzn z *minjanu* zachowuje post 307 **Post Gedalii 307**

Rozdział 26: Dziesięć Dni Skruchy.....308

Micwa *teszuwy* (skruchy) 308 Modlitwy 309 Zwyczaj *kaparot* 310 Gdy zgrzeszyło się przeciwko swoim bliźnim 312 *Szabat Teszuwa* 312

Rozdział 27: *Erew Jom Kipur*

(dzień poprzedzający Jom Kipur)314

Modlitwy 314 Micwa nakazująca spożywanie jedzenia w *erew Jom Kipur* oraz inne przygotowania do Jom Kipur 315 Błogosławienie dzieci oraz przygotowania do modlitwy 316 Zapalanie świec 317

Rozdział 28: Jom Kipur (Dzień Przebłagania)318

Zakaz pracy 318 Pięć rodzajów ograniczeń, jakie musimy na siebie nakładać 319 Sytuacje stwarzające zagrożenie dla życia 320 **Modlitwy na Jom Kipur 320** Modlitwa *Kol nidrei* 320 Modlitwa *Widuj* 321 Czytanie Tory 321 Modlitwa *Jizkor* oraz *Musaf* 321 *Mincha* 322 Modlitwa *Neila* 322 *Mocej Jom Kipur* (noc następująca po Jom Kipur) 323

Rozdział 29: Sukot, Szemini Aceret oraz Simchat Tora325

Upamiętnienie Wyjścia z Egiptu 325 Trzy święta 326 Wznoszenie szałasów 326 *Schach* (dach *suki*) 327 Wykorzystywanie ścian *suki*, jej *schachu* oraz ozdób 328 Micwa mieszkania w szałasie 329 Specjalne halachy odnoszące się do pierwszej nocy Sukot 330 ***Arba minim* (cztery gatunki) 331** *Etrog* (owoc cytrusowy) 332 *Lulaw* (gałąź palmowa) 333 *Hadasim* (gałązki mirtu) 334 *Arawot* (gałązki wierzby) 334 **Micwa brania *lulawu* 335** Sposób, w jaki należy związywać cztery gatunki razem 335 Sposób wypełniania micwy 335 Moment oraz sposób potrząsania czterema gatunkami 336 Halachy dotyczące czterech gatunków, które stosują się jedynie do pierwszego dnia Sukot 337 **Ogólne prawa dotyczące Sukot 339** *Jom tow* 339 Pora radowania się 339 Modlitwy odmawiane podczas Sukot 340 *Hoszanot* 341 ***Chol hamoed* (środkowe dni Sukot) 341** Zakaz wykonywania *melachy* w *chol hamoed* 343 **Rodzaje prac dozwolonych w *chol hamoed* 344** Czynności związane pośrednio z przyrządzeniem jedzenia 344 Hoszana Raba 346 Szemini Aceret 347 Simchat Tora (Radość Tory) 347 *Tefilat geszem* (Modlitwa o deszcz) 348 Poza granicami Izraela 349

Rozdział 30: Chanuka (Święto Świateł)350

Cud Chanuki 350 Modlitwy odmawiane podczas Chanuki 351 **Zapalanie świec podczas Chanuki 352** Świece chanukowe 353 Gdzie i kiedy należy zapalać świece 353 W jaki sposób należy zapalać świece? 354 Prawa uzupełniające 355 Zapalanie świec chanukowych w pią-

tek oraz w *mocej Szabat* 356 Zwyczaje związane z Chanuką 357 **Asara Betewet (Dziesiąty Tewet)** 357 **Tu Biszwat (Piętnasty Szwat)** 358

Rozdział 31: Miesiąc adar360
Arba paraszijot (cztery Szabaty poprzedzające Rosz Chodesz Adar) 360 **Taanit Ester (Post Estery)** 362 Upamiętnienie daru wysokości pół szekla 362 **Purim** 363 Czytanie *Megili* 363 *Al hanisim* oraz czytanie Tory w Purim 364 *Miszloach manot* (posyłanie podarunków z jedzeniem) oraz *matanot leewjonim* (dary dla ubogich) 365 Ucztowanie w Purim 366 *Szuszan Purim* 366

Rozdział 32: Miesiąc nisan
oraz halachy dotyczące *chamecu*368
Szabat Hagadol (Wielki Szabat) 368 **Zakaz spożywania chamecu (kwaszonego) w Pesach** 369 *Bedikat chamec* oraz *biur chamec* (sprawdzanie domu oraz pozbywanie się *chamecu*) 370 W jaki sposób należy szukać *chamecu* w domu 370 Prawa uzupełniające 371 *Bitul chamec* (unieważnienie *chamecu*) 373 Sprzedawanie *chamecu* nie-Żydom 373 **Koszerne produkty spożywcze oraz naczynia wykorzystywane podczas Pesach** 373 Produkty spożywcze 373 Koszerność zastawy stołowej oraz naczyń kuchennych używanych na Pesach 375 **Halachy dotyczące czternastego dnia miesiąca nisan** 377 Palenie i unieważnienie *chamecu* 377 **Gdy erew Pesach wypada w Szabat** 377 **Wykonywanie prac w erew Pesach** 379 *Taanit bechorim* (Post pierworodnych) 379 Przygotowania do święta 380 Przygotowania do spożycia *sederu* 380

Rozdział 33: Pesach383
Upamiętnianie Wyjścia z Egiptu 383 **Noc sederowa** 383 Opowiadanie historii Wyjścia z Egiptu 384 Cztery kielichy wina 385 **Karpas** 385 **Micwa nakazująca spożywanie macy** 386 *Maror* (gorzkie zioła) 387 *Korech* (kanapka z *marorem*) 387 *Afikoman* 388 Prawa uzupełniające 388 Modlitwa o rosę 389 **Chol hamoed** 390 **Siódmy dzień Pesach** 391 *Chamec*, który znajdował się w posiadaniu Żyda podczas Pesach 391

Rozdział 34: Sefirat haomer (liczenie omeru)392
Micwa liczenia *omeru* 392 W jaki sposób należy wypełniać tę *micwę*? 392 Zwyczaje przestrzegane podczas *sefirat haomer* 394 Dni, podczas których należy przestrzegać praw żałoby 394 **Szawuot (Święto Tygodni)** 395 Modlitwy świąteczne 396 Pokarmy mleczne 397

Rozdział 35: Sziwat Asar Betamuz oraz Tisza Beaw
(Siedemnasty Tamuz oraz Dziewiąty Aw)398
Sziwat Asar Betamuz (Siedemnasty Tamuz) 398 *Jemei bein hamecarim* – **Trzy tygodnie oddzielające Sziwat Asar Betamuz od Tisza Beaw** 398 Prawa żałobne przestrzegane podczas *jemei bein hamecarim* 399 Dziewięć dni dzielących Rosz Chodesz Aw od Tisza Beaw 400 *Szabat Chazon* 401 *Erew Tisza Beaw* 401 **Tisza Beaw** 402 Pięć ograniczeń 403 Prawa uzupełniające 403 Studiowanie Tory w Tisza Beaw 404 **Modlitwy odmawiane w Tisza Beaw** 405 Noc Tisza Beaw 405 *Szacharit* 405 *Mincha* 406 Prawa uzupełniające 406 **Miesiąc elul** 407 *Selichot* 408 *LeDawid Haszem ori weiszi* 409 *Dęcie w szofar* 409 Przypisy do części IV 410

Część V
Kaszrut oraz inne wybrane zagadnienia415

Rozdział 36: Koszerowanie416
Znaczenie przestrzegania kaszrutu 416 **Nabywanie koszernych produktów spożywczych** 417 **Złożoność produktów spożywczych** 417 Przykłady produktów spożywczych, których koszerność najczęściej budzi wątpliwości 417 **Fachowy nadzór nad kaszrutem** 418 Środki ostrożności, jakie należy przedsięwziąć przy zakupie produktów spożywczych 419 **Koszerne produkty mięsne** 419 Koszerne zwierzęta 419 *Szechita* (rytualny ubój zwierząt) 420 *Treif* 420 *Nikur* (usuwanie nerwu kulszowego oraz tłuszczu, którego spożywanie jest zabronione) 421 **Zakaz spożywania krwi** 422 Koszerowanie mięsa i wątroby 422 **Nakaz solenia w przeciągu trzech dni** 422 **Koszerowanie mięsa przez solenie** 422 Przygotowania przed płukaniem mięsa 422 **Kończyny zwierząt** 423 **Moczenie mięsa w wodzie oraz pierwsze płukanie** 423 **Solenie mięsa** 424 **Końcowe płukanie** 425 **Jajka znajdujące się we wnętrzu kury** 425 **Kupowanie koszerne mięsa w dzisiejszych czasach** 426 **Koszerowanie wątroby**

w procesie opiekania 426 Opiekanie wątroby 426 Prawa uzupełniające 427 Krew w jajkach 428 Krew na dziąsłach 428 **Ryby 429** Rodzaje ryb, których spożywanie jest dozwolone, oraz te, których spożywanie jest zabronione 429 Owoce morza 429 **Pokarmy mleczne i mięsne 430** Mięso i mleko oraz produkty pochodne 430 *Parwe* (produkty, które nie są ani mleczne, ani mięsne) 430 Odczekiwanie pomiędzy spożyciem mięsa a jedzeniem produktów mlecznych 431 Odczekiwanie pomiędzy spożyciem produktów mlecznych a jedzeniem mięsa 431 Spożywanie potraw mięsnych i mlecznych przy jednym stole 432 Zakaz mieszania mięsa z mlekiem 432 Mięso i ciasto wyrabiane na mleku 433 Naczynia do mleka i mięsa 433 Produkty mięsne i mleczne, które zostały wymieszane. Naczynia i przybory kuchenne, które stały się niekoszerne 434 Ryby 435 **Zakaz spożywania pełzających zwierząt 435** Sprawdzanie jedzenia 436 **Gotowanie przez osoby nie będące Żydami. Chleb, produkty mleczne oraz wino, które zostały przygotowane przez osoby nie będące Żydami 439** Chleb wypiekany przez osobę nie będącą Żydem 439 Pokarmy przygotowane przez osobę nie będącą Żydem 440 Mleko dojrzone przez osobę nie będącą Żydem 441 Wino wyprodukowane przez osobę nie będącą Żydem 441 *Tewilat kelim* (zanurzanie przyborów kuchennych w mykwie) 442 Przedmioty, które wymagają zanurzenia 443 Sposób zanurzania naczyń i przyborów kuchennych 443 **Zanurzanie nowych metalowych przedmiotów w gotującej się wodzie 444** Koszerowanie naczyń i przyborów kuchennych 445

Rozdział 37: *Micwot* zależne od *Erec Jisrael*446 **Zakaz *tewel* 447** Wyjaśnienie różnych idei związanych z oddzieleniem dziesiątej części zbiorów 447 Przygotowywanie płodów rolnych do oddzielenia dziesiątyny 450 Oddzielanie dziesiątej części zbiorów 452 Objasnienia do tekstu 453 Błogosławieństwa 454 Sposób postępowania po oddzieleniu dziesiątych części produktów 455 Prawa uzupełniające 456 Pozbywanie się *maaserot* 460 **Oddzielanie *chala* 460** Sposób oddzielania *chala* 461 Prawa uzupełniające 462 **Orla oraz *neta rewai* 464** Orla 464 *Neta rewai* 466 Rok *szemita* (rok szabatowy) 467 Darowanie zobowiązań pod koniec roku szabatowego (*szemita*) 469 *Kilajim* (zakaz krzyżowania różnych gatunków płodów rolnych) 469 Zakazane krzyżowanie drzew 470 *Kilei zeraim* (zakazane

mieszanie nasion) 470 Mieszanie roślin w winnicy 471 Uwaga ogólna 471 *Chadasz* 471

Rozdział 38: Wybrane tematy473 **Golenie się 473** *Szaatnez* (zakaz mieszania wełny z lnem) 474 *Mezuza* 474 Przymocowywanie *mezuzy* 475 Zgodność *mezuzy* z wymogami halachy 476 **Studiowanie Tory 476** *Brit mila* (obrzezanie) 478 *Pidjon haben* (wykupienie pierworodnego syna) 479 Prawa dotyczące kohenów 480 Pierwsze potomstwo zwierząt 482 **Halachy dotyczące relacji międzyludzkich 482** *Gemilut chasadim* (czyny życzliwości) 483 *Cedaka* (jałmużna) 483 *Bikur cholim* (odwiedzanie chorych) 484 Plotkowanie i oczernianie 484 Pożyczanie pieniędzy 485 Zakaz pobierania odsetek 486 *Dinei mamonot* (halachy dotyczące przeprowadzania transakcji handlowych) 487 Ratowanie człowieka i jego pieniędzy oraz zwracanie zaginionej własności 488 Zachowywanie ostrożności, by uniknąć krzywdzenia innych 488 Odgradzanie niebezpiecznych miejsc 489 Szanowanie cudzej własności 490 Tego dnia oddasz mu zapłatę 490 Halachy dotyczące prowadzenia negocjacji 491 Wagi i miary 492 Sposób zachowania w społeczeństwie. Doskonalenie swoich cech charakteru 492 *Micwa* nakazująca uświęcanie Imienia Boga 493

Rozdział 39: Prawa dotyczące żałoby494 Świat doczesny i świat wieczny 494 Moment śmierci 495 Krewni, po śmierci których należy obchodzić żałobę 496 *Aninut* 496 Uroczystość pogrzebowa 497 Rozdzieranie szat 499 Mowa pochwalna 499 Po zakończeniu uroczystości pogrzebowych 500 *Tuma* oraz koheni 500 *Seudat hawraa* (posiłek pocieszenia) 501 *Sziwa* (tygodniowy okres żałoby) 502 Modlitwy, jakie należy odmawiać podczas *szivy* 504 Modlitwy i zasługi uszlachetniające duszę zmarłego 505 Pocieszanie osób zagrożonych w żałobie 506 *Szloszim* 507 Przestrzeganie praw dotyczących żałoby podczas świąt i *jamim towim* 507 Aktualne zawiadomienie oraz spóźnione zawiadomienie 508 Dwunastomiesięczny okres żałoby 508 Stawianie nagrobka 509 Rocznicą śmierci (*jorcajt*) 509

Słowniczek podstawowych terminów hebrajskich użytych w książce512

wraz z odnoszącymi się doń prośbami. Prawa dotyczące modlitw w Szabat oraz podczas *jom tow* omówione zostaną w rozdziałach poświęconych odpowiednio Szabatowi i *jom tow*.

Prośby osobiste

35 Prośby jak również modlitwy osobiste mogą zostać włączone do następujących błogosławieństw: do błogosławieństwa *Szema kolenu* przed słowami *ki Ata szomea* („Ponieważ słuchasz”), jak również na końcu *Elokai necor* przed zdaniem *jiheju leracon imrei fi* („Niech słowa płynące z mych ust będą...”). Można w tych miejscach używać własnych słów i sformułowań, prosząc o wszystko, czego się pragnie. Można całkowicie otworzyć swoją duszę przed Bogiem wyrażając swoje najbardziej osobiste uczucia.¹⁸⁸

Modlitwy osobiste mogą zostać włączone także do innych błogosławieństw, jeśli spełniło się pewne warunki określone przez halachę.¹⁸⁹

ZACHOWANIE SIĘ PODCZAS ODMAWIANIA SZMONE ESRE

Kawana (skupienie)

36 Odmawiając modlitwę *Szmone esre* należy pamiętać, iż stoimy oraz modlimy się przed Królem wszechświata. Należy w pełni skoncentrować się na znaczeniu słów, które się odmawia.

W *Szulchan aruch* mówi się:

„Człowiek, który się modli, musi skoncentrować się na znaczeniu słów, które wypowiada, wyobrażając sobie, iż Szechina znajduje się tuż przed nim. Powinien uwolnić się od wszystkich myśli, które mogą odwracać jego uwagę, tak by był w stanie skupić się wyłącznie na swojej modlitwie. Powinien wziąć pod uwagę fakt, iż gdyby rozmawiał ze zwykłym światowym królem, z całą pewnością starannie przygotowałby sobie wcześniej mowę, by mieć pewność, iż nie zabraknie mu słów. O ile więc bardziej powinien przygotować się stając przed Królem Królów, który przenika myśli każdego człowieka.

W przeszłości *chasideim riszonim* szukali samotności, w której mogli skupić się głęboko na swoich modlitwach, aby ich umysły, dzięki sile ich duchowości, przekroczyły i zwyciężyły fizyczność ich ciał. Osiągnęli oni poziom bliski temu, jaki był udziałem proroków.

Jeśli niestosowna myśl pojawi się w umyśle podczas modlitwy, powinniśmy zachować ciszę, dopóki nie opuści ona naszego umysłu. Należy skierować swój umysł ku sprawom, które wzbudzą w nas pokorę i zwrócić nasze myśli ku Bogu. Przed przystąpieniem do modlitwy należy oddać się kontemplacji wzniosłości Boga oraz znikomości człowieka. Należy także odsunąć od siebie wszelkie myśli o ziemskich przyjemnościach.¹⁹⁰

37 Obowiązkiem jest całkowita koncentracja na znaczeniu słów pierwszego błogosławieństwa z *Szmone esre*, tj. błogosławieństwa *Awot*. Błogosławieństwo to rozpoczyna się słów dotyczących Boskiej chwały, a więc myślenie o jakichkolwiek innych rzeczach w trakcie jego odmawiania jest niewłaściwe.

Jeśli ktoś uświadomi sobie, iż odmówił pierwsze błogosławieństwo bez odpowiedniej *kawany* przed wspomnieniem Imienia Boga w błogosławieństwie *Magen Awraham*, powinien powrócić do słów *Elokei Awraham* („Bóg Awrahama”) i powtórzyć błogosławieństwo od tego momentu.

Niektórzy znawcy halachy utrzymują, iż błogosławieństwo *Modim* powinno zostać odmówione z zachowaniem specjalnej *kawany*, podobnej tej, jaka obowiązuje w przypadku odmawiania pierwszego błogosławieństwa.¹⁹¹

38 Podczas odmawiania *Szmone esre* nie należy pozwolić swojemu wzrokowi krążyć po otoczeniu. Należy modlić się mając oczy zamknięte bądź skupione na *sidurze*.¹⁹²

Zabrania się modlić się przed lustrem, ponieważ postawa taka sprawia wrażenie, jak gdyby człowiek modlił się do swojego własnego odbicia. Nie należy również modlić się przez obrazami bądź przed fotografią, ponieważ może zdarzyć się, że utkwimy w nich wzrok, a wówczas nasza uwaga zostanie odwrócona od modlitwy.¹⁹³

Nie należy czynić gestów czy wykonywać ruchów w stronę innych osób w trakcie odmawiania *Szmone esre*. Jedynym wyjątkiem może być gest uspokojenia płaczącego dziecka, które przeszkadza w prowadzeniu modlitwy. W takiej sytuacji można nakazać dziecku gestem, by przestało płakać.¹⁹⁴

39 Nie należy trzymać niczego innego oprócz *siduru* w dłoniach podczas odmawiania modlitw *Szmone esre*, *Pesukei dezimra* oraz *Szema*, jak również podczas odmawiania towarzyszących im błogosławieństw. Wszystkie inne przedmioty trzymane w dłoniach mogą odwracać uwagę modlącej się osoby od słów modlitw.¹⁹⁵

Odpowiadanie *Amen*, *Kadisz*, *Kedusza* oraz *Barechu* w trakcie odmawiania *Szmone esre*

40 Jeśli ktoś jest w trakcie odmawiania *Szmone esre*, nie powinien przerywać modlitwy, by odpowiedzieć *Amen*, *Kadisz*, *Kedusza* czy *Barechu*. Raczej powinien przerwać odmawianie i słuchać odmawiania prowadzącego modlitwę, jednak bez włączania się doń.¹⁹⁶

41 W społecznościach, w których dozwolone jest mówienie *Elokai necor* na zakończenie *Szmone esre*, przed wypowiedzeniem wersetu *jibeju leracon*, zaś po słowach *Hameworech et amo Jisrael baszalom*, oraz w *Elokai necor*, zezwala się na uczynienie tych samych przerw, które można czynić pomiędzy częściami *Kriat Szema* (patrz tabela w paragrafie 29 powyżej). Jeśli istnieje taka możliwość, należy odmówić werset *jibeju leracon imrei fi* („Niech będzie Wolą Twoją, by słowa, które z ust mych...”), przed przerwaniem modlitwy.

Ponieważ Żydzi sefardyjscy zawsze odmawiają werset *jibeju leracon imrei fi* przed *Elokai necor*, mogą przerwać swoją modlitwę, by odpowiedzieć *Kadisz*, *Kedusza* itp. w jakimkolwiek miejscu podczas odmawiania *Elokai necor*. Jednakże, zgodnie z tym zwyczajem, nie można uczynić przerwy, by odpowiedzieć *Kadisz* itp., po wypowiedzeniu *Hameworech et amo Jisrael baszalom*, zaś przed słowami *jibeju leracon*.

Jeśli ktoś ukończył odmawianie *Szmone esre*, lecz nie może cofnąć się o trzy kroki, ponieważ inna osoba za nim nadal odmawia *Szmone esre* (patrz paragraf 52 poniżej), może w każdym momencie odpowiedzieć *Amen*, a nawet odpowiedzieć *Baruch Hu uwaruch Szemo*.¹⁹⁷

Wypowiadanie modlitwy na głos słowami

42 Słowa modlitwy powinny być wypowiadane na głos, a nie jedynie w myślach.¹⁹⁸ Modlitwa wyrażana głosem ma wielkie znaczenie. Mowa jest tą cechą, która odróżnia człowieka od zwierząt. Ponadto odmawiając ją na głos, podkreślamy wielkość modlitwy oraz sprawiamy, iż łatwiej jest się nam na niej skupić. Jednakże należy wypowiadać słowa modlitwy szeptem, tak by nie były słyszane przez osoby stojące koło nas. Zasada ta odwołuje się do sposobu, w jaki modliła się Chana, matka proroka Szmuela: „Jedynie jej usta się poruszały, jednakże głos nie był słyszany” (*Szmuel* I 1:13).¹⁹⁹

Zwracanie twarzy w stronę Jerozolimy

43 W jakimkolwiek zakątku świata byśmy się nie znajdowali, powinniśmy zawsze zwracać się twarzą w stronę *Erec Jisrael*, kiedy odmawiamy *Szmone esre*. Osoba, która przebywa w Izraelu, powinna zwracać się w kierunku Jerozolimy, zaś ten, kto modli się w Jerozolimie, powinien zwracać się w stronę miejsca, na którym stała niegdyś Świątynia.

W trakcie modlitwy należy wyobrażać sobie, iż stoi się w środku Świątyni, w Jerozolimie, w miejscu Najświętszym (*Kodesz Hakodaszim*), tak jak modlił się król Szlomo w słowach: „i powinni modlić się do Boga w mieście, które Ty wybrałeś, i w domu, który ja zbudowałem na chwałę Twego Imienia” (*Królewska* I 8:45).²⁰⁰

Miejsce do modlitwy

44 Jak zostało już wspomniane powyżej (rozdział 4, paragraf 21), powinno się mieć stałe miejsce, w którym zawsze odmawia się modlitwy i w którym, o ile to możliwe, nie należy niczego zmieniać. Najlepiej, by miejsce to znajdowało się w sąsiedztwie wschodniej ściany.²⁰¹

Należy modlić się w pomieszczeniu zamkniętym, nie zaś na wolnym powietrzu. Jeśli ktoś znajduje się w podróży, może modlić się w otwartej przestrzeni, choć lepsze do modlitwy jest miejsce, które zapewnia więcej prywatności, jak na przykład przestrzeń otoczona przez drzewa.²⁰²

Sposób, w jaki należy się modlić

45 Zostało napisane w *Szulchan aruch*, iż modlitwy nasze zastępują oddania, które były składane w Świątyni. W rezultacie wiele ze zwyczajów, których przestrzegamy w trakcie modlitwy, przypomina prawa, które dotyczyły oddań. Oto niektóre z nich:

- Nie należy pozwalać swojemu umysłowi podążać ku innym sprawom podczas modlitwy. Podobna zasada obowiązywała podczas składania oddań, kiedy to niestosowne do sytuacji myśli czyniły rytuał nieskutecznym.
- Modlitwę *Szmone esre* należy odmawiać na stojąco. Podobnie w trakcie składania oddań osoba, do której należało składane w oddaniu zwierzę lub pokarmy, musiała stać.
- Należy mieć stałe miejsce przeznaczone do modlitwy. Zaleca się, by miejsce to znajdowało się w pobliżu ściany. Również oddania były składane

w określonych miejscach, w których pomiędzy oddaniem a ścianą nie mogło się nic znajdować.²⁰³

Trzy kroki, zanim zacznie się odmawiać *Szmone esre*

46 Należy postąpić trzy kroki do przodu, zanim rozpocznie się odmawianie *Szmone esre*. Okazujemy w ten sposób, iż zbliżamy się do Boga przepełnieni czcią. Przyjętym zwyczajem jest cofnięcie się o trzy kroki, zanim wykona się trzy kroki do przodu.²⁰⁴

Postawa stojąca podczas odmawiania *Szmone esre*

47 *Szmone esre* odmawia się na stojąco. Nie należy opierać się o stół, kolumnę czy tym podobne.²⁰⁵ Według *Szulchan aruch* należy stać ze złączonymi stopami, tak by wydawało się, iż stopy stanowią jedność, podobnie jak u aniołów, o których mówi się, iż ich stopy są jak prawdziwa stopa (tzn. wydają się jedną stopą).²⁰⁶ [Stopy i zdolność chodzenia, symbolizują w przypadku człowieka jego wolną wolę, podczas gdy u aniołów pojedyncza stopa symbolizuje to, że są one tylko posłańcami Boga, bez wolnej woli – przyp. red.].

Składanie pokłonów w trakcie odmawiania modlitwy

Szmone esre

48 Należy pokłonić się cztery razy podczas odmawiania *Szmone esre*: na początku oraz na końcu pierwszego błogosławieństwa (*Awot*), jak również na początku i na końcu błogosławieństwa *Modim*. Składając pokłony wyrażamy nasze posłuszeństwo oraz cześć Bogu. Nie należy kłaniać się na początku ani na końcu innych błogosławieństw odmawianych w trakcie *Szmone esre*.²⁰⁷

Należy składać pokłony w następujący sposób. Wypowiadając *Baruch* należy ugiąć kolana, wypowiadając *Ata* należy wykonać pokłon głową i ciałem. Przed wypowiedzeniem *Haszem* należy wyprostować się powoli, najpierw podnosząc głowę, a następnie resztę ciała.²⁰⁸

Na początku odmawiania *Modim* należy schylić głowę oraz ciało i pozostać w tej pozycji aż do słowa *Haszem*. Należy wyprostować się powoli, przed wypowiedzeniem słowa *Haszem*. Na końcu odmawiania *Modim* należy pokłonić się w ten sam sposób, w jaki składało się pokłon podczas odmawiania *Awot*.²⁰⁹

Kończąc odmawianie *Szmone esre*

49 Kończąc odmawianie *Szmone esre*, po odmówieniu wersetu *jibeju leracon imrei fi* kończącego *Elokai necor*, należy złożyć pokłon i postąpić trzy kroki do tyłu, żegnając się tym samym z Bogiem. Pierwszy krok należy wykonać lewą nogą, by podkreślić swoją niechęć, z jaką opuszcza się Boga. Kroki, jakie robimy cofając się, powinny mieć długość naszej stopy, zaś ostatni krok powinniśmy wykonać ponownie lewą nogą, którą przesuwamy wzdłuż nogi prawej.

Następnie, nadal pozostając w pokłonie, należy odwrócić się w lewo i odmówić werset *ose szalom bimromaw* („Wprowadza pokój w niebie”). Kolejno, należy odwrócić się w prawą stronę i dopowiedzieć dalszą część wersetu *Hu jaase szalom aleinu* („Uczyni pokój dla nas”). Wreszcie, należy pokłonić się do przodu i dokończyć odmawianie wersetu słowami *weal kol Jisrael weimru Amen* („i dla całego Jisraela, powiedzmy *Amen*”).

Następnie należy odmówić fragment *jehi racon milfanecha* („Niech będzie wola Twoja”), w którym modlimy się o przywrócenie składania oddań w Świątyni. Ponieważ modlitwy są zastępstwem służby świątynnej, kończymy je prosząc o odbudowę Świątyni i o to, byśmy dzięki naszym zasługom mogli służyć w niej Bogu.²¹⁰

50 Należy pozostać w miejscu, do którego doszliśmy wykonując trzy kroki, aż do momentu, kiedy prowadzący modlitwę dojdzie do *Keduszy*. Jeśli jednak miejsce to ma ograniczoną powierzchnię oraz jest niewygodne, można powrócić do poprzedniego miejsca, kiedy prowadzący modlitwy rozpocznie odmawiać powtórzenie *Szmone esre*. Modląc się samotnie, należy pozostać na swoim miejscu tak długo, jak długo stałoby się tam podczas modlitwy ze zgromadzeniem. Minimalny czas, jaki należy odczekać, równa się czasowi potrzebnemu na przebycie czterech *amot*.²¹¹

Ponieważ halachy przedstawione powyżej zawierają tak wiele szczegółowych instrukcji, naukę, jak je w praktyce wypełniać, należy pobierać od znawcy tych halach.

Zakaz siadania w pobliżu bądź przechodzenia przed osobą odmawiającą *Szmone esre*

51 Zabronione jest siadanie w odległości mniejszej niż cztery *amot*, w jakimkolwiek kierunku, od osoby, która odmawia *Szmone esre*. Jeśli jednak ktoś odmawia modlitwę albo zajęty jest wykonywaniem innej czyn-